

Майя Петлякова

Релігійні заборони в повсякденному житті українських віруючих

Присвячено особливостям впливу релігійних заборон на повсякденне життя українських віруючих, розкривається сакральний та профанний простір та міжконфесійні відносини в Україні. Утверджується, що сакралізація повсякденного життя віруючих охоплює простір, в якому вони знаходяться, територію проживання. Зроблено акцент на тому, що спонукає людей дотримуватися чи, навпаки, ігнорувати релігійні заборони.

Ключові слова: релігійні заборони, сакралізація, профанне, релігійна свідомість, ідентичність

Релігійні заборони з'являються разом з релігіями, як норми життя віруючої людини. Табу – розповсюджена в стародавньому суспільстві система заборон, порушення яких карається надприродними силами. Воно знаходиться на психологічному рівні свідомості, тому світогляд первісних народів базується на релігійних уявленнях, існуванні елементів анімізму та політеїзму, що на деяких тихоокеанських архіпелагах еволюціонував до монотеїзму. Релігійні заборони авраамічних релігій передбачають заборони Бога, які представлені у Священному Писанні певної релігії, а також заборони, передбачені Отцями Церкви, Папою Римським тощо. Авраамічна релігійна традиція породила великі релігії, які своїм впливом на духовне життя значною мірою позначилися на формуванні європейської та північноамериканської цивілізації (християнство), а також цивілізацій Близького Сходу (іслам та іудаїзм) та вплинули на духовний світ народів, які складають ці цивілізації. Тому вважаємо актуальним звернутися до проблеми дослідження одного з базових елементів релігійного світогляду згаданої нами традиції – релігійного табування.

Мета дослідження – простежити особливості релігійного табування як процесу сучасної сакралізації повсякденності життя українських віруючих.

Виходячи з поставленої мети, накреслюються наступні завдання:

- виявити та проаналізувати наявні джерела і літературу з теми дослідження;

- висвітлити поняття та особливості сакралізації повсякденного життя віруючих.

- визначити значення релігійних заборон у житті українських віруючих;

Вибір літературної бази зумовлений метою, завданнями розвідки, її структурою, проблемно-хронологічним спрямуванням та системним підходом, необхідністю пошуку таких носіїв інформації, які б дозволили виявити фактологічний матеріал й сформулювати теоретичні судження та висновки. Основними дослідженнями з даної проблематики є праці С. Катаєва¹, В. Андросова², А. Іванченко³, М. Попова⁴, Х.-М. Раджабова⁵, Р. Отто⁶ та інші. Вивчення джерельної та літературної бази свідчить про те, що, незважаючи на таку кількість досліджень, які були присвячені окремим аспектам: життю віруючих, загальному розумінню релігії, секуляризації тощо, комплексного вивчення сакралізації повсякденного життя віруючих та зростаючих на цьому ґрунті міжконфесійних відносин в Україні не проводилось, що обумовило вибір запропонованої теми.

Завдяки раннім формам релігії з'являються поняття «сакрального» та «профанного», які знаходяться в нерозривному взаємозв'язку. Вперше заговорив про «сакральне» дослідник Е.Дюркгейм, коли вивчав первісні вірування народів Австралії. Він стикається з тим, що «священне» не зовсім доречно для первісної людини, бо включає в себе потойбічний світ, елементи магії тощо⁷. З позиціями Е. Дюркгейма розходиться соціологічне трактування феноменолога релігії Р. Отто. Як правило, поняття сакрального пов'язується з тим, що перевершує собою людину, викликаючи у неї не тільки повагу і захоплення, але й особливе завзяття, яке Отто у творі «Сакральне» (1917) визначає як «почуття творчого стану», або відчуття «нумінозного» (позначає даності релігійного досвіду, пов'язані з інтенсивним переживанням таємничого і страхітливого божественної присутності), який передбачає божественне велич. Сакральне включає в себе елемент «страху» перед абсолютною могутністю, причому це не страх перед небезпекою, не сум від невизначеності майбутнього; а також – елемент «таємниці» непізнаного; воно чимось нагадує почуття «величезного», тоді як його об'єкт має: цілком певної «чарівної» силою⁸.

У сучасному світі релігійні заборони мають велике значення в повсякденному житті віруючих. Українські віруючі все більше акцентують свою увагу на сакралізації повсякденного життя.

Відповідно до 7-ї статті Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року, «Релігійні організації в Україні утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал

згідно із своїми статутами (положеннями). Релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з зазначених вище релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями). На інші організації, утворені за релігійною ознакою, дія цього Закону не поширюється»⁹.

Православні, протестантські та католицькі релігійні організації становлять близько 94% релігійної мережі держави. Дослідження свідчить, що зростання кількості церковно-релігійних інституцій за останні 4 роки придбав стійкий характер, знаходиться в межах до 2% і демонструє тенденцію до зменшення. Такі дані, наведені в Інформаційному звіті Міністерства культури України «Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні», повідомляє Інститут релігійної свободи.

Завдяки соціологічним опитуванням можемо дізнатися відсоток віруючого населення країни, соціологічне дослідження у березні 2013 року показали, що відсоток віруючого населення впав до 67% (на відміну від 2010 року, коли віруючих було 71 % опитаних). Великий відсоток відносить себе до християн (Українська православна церква московського патріархату (далі УПЦ МП), Українська православна церква київського патріархату (далі УПЦ КП), Українська греко-католицька церква (УГКЦ), Евангельська церква) і лише 1% інших віросповідань. Із цієї кількості опитаних лише 56% визнали моральний авторитет церкви як громадського інституту¹⁰.

Коли проходить опитування християн, що для них є піст, то більшість відповідають, що це обмеження в їжі, тобто банальне «голодування». Але піст передбачає всебічну стриманість: від життєвих розваг та веселощів, подружніх стосунків, вживання спиртного, бурхливого прояву пристрастей і негативних емоцій (зачаття дитини в піст вважалося великим гріхом, наслідки якого накладали тяжкий відбиток на майбутнє дитини)¹¹.

В Україні, незважаючи на великий відсоток віруючих, зростає кількість абортів. Церква реагує на це негативно, але статистика свідчить, що в Україні рівень абортів та їх наслідки все ще викликають занепокоєння. У структурі причин материнської смертності, яку можна було запобігти, аборти і пов'язані з ними ускладнення забирають життя майже кожної десятої жінки, яка померла під час вагітності. «Незважаючи на тенденцію до зниження, рівень абортів в Україні залишається найбільш високим серед країн Європи і складає 21,1 на 1000 жінок фертильного віку (20-35 років);

45,8 - на 100 вагітностей, 84 - на 100 пологів. Спостерігається несприятлива тенденція до збільшення кількості абортів вперше вагітних, наслідком яких є високий рівень захворюваності та ризик безплідності (2004 року порівняно з 1991 роком цей показник збільшився в 2 рази: в 1991 - 5,6%, в 2004 р. - 12,1 %)»¹².

Хоча жінки приходять на сповідь, священники кажуть, що цей гріх залишається на все життя і від нього неможливо позбутися. Таким чином, не всі релігійні заборони у християнстві займають перше місце у повсякденному житті українських віруючих.

Багато що залежить від релігійної свідомості віруючих, а не від релігії. М. Попова в одній зі своїх праць зазначила, що «маючи діло не з релігією взагалі, а з її конкретним заломленням у свідомості та поведінці віруючих, психологи-релігієзнавці стикаються з необхідністю визначити поняття релігійності і встановити його критерій. Неможливо обійти питання про те, на якій підставі вважати людину віруючою, як вимірювати характер та ступінь її релігійності». Також зауважує, що «релігійність не зводиться до сукупності уявлень та почуттів окремо взятого віруючого. Подібно до того, як віра в Бога не виникає у однієї окремої людини, так само і функціонування релігійної свідомості неможливе без спілкування віруючого зі своїми однодумцями»¹³. Як зазначає А. Іванченко, «релігійна свідомість як особливий спосіб організації психіки людини передбачає наявність у своїй структурі таких взаємопов'язаних компонентів: 1) релігійного способу мислення; 2) релігійного світогляду; 3) релігійної мови; 4) релігійної віри; 5) релігійного досвіду. Перші три компоненти обов'язково присутні в релігійній свідомості. Релігійна віра та релігійний досвід або замінюють одне одного, або присутні в релігійній свідомості водночас. Релігійний світогляд – це ті погляди на світ, які закладені в структурі релігійної свідомості й придатні до теоретизації та зовнішнього висловлення»¹⁴.

Взагалі, Україна відрізняється від європейських країн своїм толерантним ставленням до представників будь-яких конфесій. Іслам в Україні з'явився нещодавно, прогресує на території Криму та представлений такими організаціями: Духовне управління мусульман України (ДУМК); Духовний центр мусульман України (ДЦМУ); Духовне управління мусульман Криму (ДУМУ); Духовний центр мусульман Криму (ДЦМК); Духовне управління мусульман України «УММА»; Релігійне управління незалежних мусульманських громад «Київський Муфтіят»¹⁵.

Зростає кількість халяльних ресторанів, кафе та магазинів. Людям, які суворо дотримуються таких заборон, часто буває важко знайти в

продажу продукти, згідно з законами Шаріату. Тому, останнім часом, стали з'являтися безліч магазинів, кафе і ресторанів, в яких можна придбати халяльну їжу. За дотриманням «халяль» в подібних місцях намагаються стежити мусульманські організації зі стандартизації та сертифікації¹⁶.

«В Україні на відміну від інших країн (Росії, країн ЄС) відсутні можливості користуватися безвідсотковими внесками і позиками, так як більшість фінансових операцій простих громадян України переводяться через державний Ощадний банк, який має фіксовані процентні ставки, що заборонено нормами ісламу. Проте в даний час ряд мусульманських країн провадять переговори з приводу відкриття таких банків в Україні. Планується, що вони відкриють філії ісламських банків, які працюватимуть за принципами Шаріату»¹⁷.

Таким чином, українські мусульмани можуть вільно виконувати закони і заборони, прописані в Шаріаті. Багато змін в українському законодавстві сприятливо впливають на повсякденне життя мусульман.

Що стосується українських іудеїв, то основними напрямками іудаїзму в Україні стали хасидські течії – Хабад (любовицький хасидизм) і Карлін-Столінська течія, а також реформістський («прогресивний» або «сучасний») іудаїзм. Станом на 2009 рік, іудаїзм в Україні представлений 297 організаціями, більшість із яких – хабадні. Хабадні громади діють в кожній області України та АР Крим, але найбільша кількість організацій сконцентрована у Дніпропетровській (20), Донецькій (18), Луганській (13), Київській (12) і Житомирській (11) областях¹⁸.

Головними святами є Рош Ха-шана - Новий рік, Йом-Кіпур - Судний день, Суккот - свято врожаю, Сімхат-Тора - радість Тори, Шаббат - субота (день відпочинку), Песах - свято звільнення, Шавуот - свято дарування Тори, Ханука - свято світла, Ту бі-шват - Новий рік дерев, Пурим - веселе свято порятунку, Тиша бе-Ав – день скорботи і жалоби.

Як пише канд. філос. наук Андросова В. І. у книзі «Рух Хабад Любович: від виникнення до сьогодення», «за виключенням ортодоксальних євреїв (харедім) єдиного єврейського самоусвідомлення не існує, стверджує Д. Грехем. Єдина загальна риса євреїв – це називати себе євреями, таким чином важливу роль відіграє єврейське самоусвідомлення. Воно може не мати формальних проявів, таких, як релігійність, обрізання хлопчиків або участь в іудейських святах».

«Основна частина єврейського населення України - це люди похилого віку, тобто ті, хто пережили велику трагедію європейського єврейства – Голокост. Як і для інших євреїв європейського простору, для єврейства України питання сприйняття релігійної віри і власної релігійної та етнічної

ідентичності залишається проблемним. Навіть сьогодні, у третьому тисячолітті, велика кількість євреїв в Україні приховують свою національність або релігійні сповідання».

Таким чином, релігійність українського населення досягла великого показника, 67% опитаного населення вважають себе віруючими, більшість з яких сповідує християнство (представники УПЦ МП, УПЦ КП, УГКЦ, Евангельська церква). Але при цьому мало хто дотримується всіх заборон та приписів, які згадані у даних релігійних конфесіях. Умови, створенні на території України, сприяють дотриманню релігійних заборон українських віруючих та дають змогу не порушувати їх. Особливе місце займає сакралізація простору віруючими, втрата єдності українських віруючих та розмежування території для зведення нових культових будівель, бо ці чинники «розпалюють вогонь» між конфесіями та призводять до релігійного конфлікту.

В Україні, попри такий великий відсоток віруючих, зростає кількість абортів. Хоча церква реагує на це негативно, а статистика свідчить, що в Україні рівень абортів та їх наслідки все ще викликають велике занепокоєння. Хоча жінки приходять на сповідь, священники кажуть, що цей гріх залишається на все життя і від нього неможливо позбутися. Таким чином, не всі релігійні заборони у християнстві займають перше місце у повсякденному житті українських віруючих.

Загалом Україна відрізняється від європейських країн своїм толерантним ставленням до представників будь-яких конфесій. На відміну від Західної Європи мусульманським жінкам дозволяється носити паранджу і хіджаб, прийнято також закон, що вони мають право фотографуватися на документи в хіджабі. Існують чимало позитивних зрушень, наприклад, пасажери української залізниці мають можливість їздити у спеціальних купе - тільки для жінок або тільки для чоловіків. Для українських мусульман наявність даної послуги дуже важлива, адже перебування в тісному приміщенні з особами протилежної статі створює певний дискомфорт для віруючих і порушують закони їх життя. Багато змін в українському законодавстві сприятливо впливають на повсякденне життя віруючих людей.

Кожна конфесія повинна виховувати у своїх прихожанах толерантність, терпимість, повагу, не піддаватися впливу політичної влади, цінити свій «сакральний простір», не ущемляючи прав та почуттів інших віруючих, та повертати свою ідентичність.

- ¹ Катаєв С. Л. Сакральне у повсякденному житті [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Startp/2011_50/files/ST50_39.pdf
- ² Андросова В. Рух Хабад Любавич: від виникнення до сьогодні / Бібліотека «Релігії світу», т.5. – Д.: Донбас, 2011. – 510 с.
- ³ Іванченко А. Соціокультурні та психологічні аспекти релігійної свідомості // Дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук. – К., 2007. – С.35-50.
- ⁴ Попова М. О психології релігії / М. Попова/ – М.: Знание, 1969. – С. 75-85.
- ⁵ Раджабов Х-М. Ислам и мусульмане в Украине [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.islamdag.ru/vse-ob-islame/4095>.
- ⁶ Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного и его соотношении с рациональным // Пер. с нем. А. М. Руткевич. - СПб.: АНО С.-Петерб. ун-та, 2008.
- ⁷ Мистика. Религия. Наука. Классики мирового религиоведения. Антология. / Пер. с англ., нем., фр. Сост. и общ. ред. А. Н. Красникова. – М.: Канон+, 1998.
- ⁸ Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного...
- ⁹ Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»// Документ 987-12, чинний, поточна редакція - Редакція від 12.12.2012, підстава 5461-17.
- ¹⁰ Христианство доминирует на территории Украины - 94% среди всех общин [Электронный ресурс]// Уніан релігії. Режим доступа: <http://religions.unian.net/rus/detail/14651>
- ¹¹ Православный пост: медицинская точка зрения [Электронный ресурс]/ Православие в Украине. Режим доступа: <http://arhiv.orthodoxy.org.ua/node/25884>.
- ¹² Проект. Концепція Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006-2015 рр.» [Електронний ресурс]// Міністерство охорони здоров'я України. Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20050711_0.html.
- ¹³ Попова М. О психології релігії... – С. 75-85.
- ¹⁴ Іванченко А. Соціокультурні та психологічні аспекти... – С.35-50.
- ¹⁵ Исламские организации в Украине – эксперт [Электронный ресурс]// Посольство Республики Казахстан в Украине. Режим доступа: <http://kazembassy.com.ua/show/1675.html>
- ¹⁶ Становлення української умми: проблеми і перспективи [Електронний ресурс]// Релігія в Україні. Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/3067-stanovlennya-ukrayinskoji-ummi-problemi-i.html>
- ¹⁷ Раджабов Х.-М. Ислам и мусульмане в Украине...
- ¹⁸ Андросова В. Рух Хабад Любавич: від виникнення до сьогодні...

SUMMARY

Maya Petlyakova

Religious taboos in everyday life of Ukrainian believers

The article is dedicated to the peculiarities of religious taboos in everyday life of Ukrainian believers, sacral and the profane space and internominational relations in Ukraine. The sacralisation of everyday life of believers covers their space, and the territory is confirmed. The author focuses on what motivates people to adhere or ignore religious taboos.

Keywords: religious taboos, sacralisation, profane, religious consciousness, oneness